

TOEGEPASTE BEELDENDE KUNST

DERDE GRAAD KSO

LEERPLAN SECUNDAIR ONDERWIJS

september 2005
LICAP – BRUSSEL D/2005/0279/010

TOEGEPASTE BEELDENDE KUNST DERDE GRAAD KSO

LEERPLAN SECUNDAIR ONDERWIJS

LICAP – BRUSSEL D/2005/0279/010
(vervangt D/1992/0279/0741 met ingang van 1 september 2005)
ISBN 90-6858-459-6

Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs
Guimardstraat 1, 1040 Brussel

Inhoud

Lessentabel	5
1 Beginsituatie	7
1.1 Kiezen voor de derde graad Toegepaste beeldende kunst	7
1.2 Beginsituatie.....	7
2 Algemene doelstellingen	8
2.1 Inleiding.....	8
2.2 Algemene doelstellingen.....	8
3 Algemene pedagogisch-didactische wenken en didactische middelen	10
3.1 Het leerplan.....	10
3.2 De opdrachten	10
3.3 Het atelier	11
3.4 De begeleiding.....	11
3.5 De geïntegreerde proef.....	11
4 Leerplandoelstellingen, leerinhouden, didactische wenken en minimale materiële vereisten	12
4.1 Beeldende vorming	12
4.2 Kunstinitiatie.....	14
4.3 Toegepaste beeldende vorming (contextgebieden).....	16
4.4 Waarnemingstekenen	34
5 Evaluatie	36
6 Leerplanwerking	36
7 Bibliografie	37
7.1 Naslagwerken	37
7.2 Tijdschriften.....	40
7.3 Musea - documentatiecentra.....	40

Lessentabel

<i>Pedagogische vakbenaming</i>	<i>uren/week</i>				<i>Administratieve vakbenaming</i>
Minimum-maximum	30-36	30-36			
Godsdienst	2	2			AV Godsdienst
Aardrijkskunde	1	1			AV Aardrijkskunde
Engels	0-2	0-2			AV Engels
Frans	2	2			AV Frans
Geschiedenis	1	1			AV Geschiedenis
Lichamelijke opvoeding	2	2			AV Lichamelijke opvoeding
Muzikale opvoeding	0-1	0-1			AV Muzikale opvoeding
Nederlands	3	3			AV Nederlands
Wiskunde	2	2			AV Wiskunde
Kunstgeschiedenis	2	2			AV Kunstgeschiedenis / KV Kunstinitiatie
Toegepaste beeldende kunst	15-18	15-18	8-10	8-10	KV Beeldende vorming/Kunst- initiatie/Waarnemingstekenen
			7-8	7-8	

Voor deze vakken is het leerplan in deze brochure opgenomen.

1 Beginsituatie

1.1 Kiezen voor de derde graad Toegepaste beeldende kunst

De derde graad Toegepaste beeldende kunst (TBK) richt zich tot jongeren die:

- interesse tonen voor kunst en zich specifiek aangetrokken voelen door toegepaste beeldende kunst;
- gedreven zijn om creatief te werken en hun creativiteit te ontwikkelen;
- bereid zijn tot permanente reflectie over eigen aanleg, inzicht en mogelijkheden bij het ontwerpen en realiseren;
- bereid zijn artistieke en technische vaardigheden te ontwikkelen;
- beseffen dat het verwerven van de noodzakelijke attitudes, kennis en vaardigheden een bewuste keuze en concentratie bij het werk veronderstellen;
- bereid zijn hun eigen realisaties te vergelijken met die van anderen;
- zich betrokken voelen bij het studiegebeuren en vanuit die betrokkenheid bereid zijn aanknopingspunten te zoeken in de actualiteit en in de historische context.
- houden van directheid, variatie, beweging, originaliteit en uitdaging(en);
- geboeid zijn door de mechanismen die beelden produceren en verspreiden;
- een actieve belangstelling hebben voor de veelheid aan aangeboden technieken en disciplines;
- inventief zijn en zin voor experiment hebben;
- kiezen voor kunst, visuele communicatie en de relatie tussen beide.

1.2 Beginsituatie

De leerlingengroep is meestal vrij heterogeen:

- jongeren stromen in via de tweede graad Beeldende en architecturale kunsten KSO of na een heroriëntering via de tweede graad Beeldende en architecturale vorming KSO en Audiovisuele vorming KSO. Deze leerlingen hebben al attitudes, kennis en vaardigheden verworven op het gebied van kleur, vormgeving, waarneming en voorstelling.
- jongeren stromen in uit andere studierichtingen en/of onderwijsvormen of volg(d)en Deeltijds kunstonderwijs. De leerlingen worden indien nodig bijgewerkt via inhaallessen en/of gedifferentieerde aanpak.

2 Algemene doelstellingen

2.1 Inleiding

De studierichting Toegepaste beeldende kunst is niet beroepsgericht. De derde graad Toegepaste beeldende kunst beoogt geen professionele vorming. Een onderzoekende, verkennende, experimentele en creatieve beeldende ingesteldheid in de brede context van toegepaste beeldende kunst wordt wel beoogd.

Kunst is een subjectieve, complexe en beweeglijke materie. De toegepaste beeldende kunst wordt in dit leerplan benaderd met voldoende ruimte voor differentiatie, uiteenlopende werkvormen en individuele begeleiding. Het leerplan laat ruimte voor een dynamische en creatieve aanpak van de leraar en voor het realiseren van samenhang tussen en integratie van de vakgebieden door het lerarenteam.

Het leerplan is geconstrueerd rond vier vakgebieden Beeldende vorming, Kunstinitiatie, Toegepaste beeldende vorming en Waarnemingstekenen. In het vakgebied Toegepaste beeldende vorming kan de school kiezen uit vijf contextgebieden. De school besteedt minimaal 4 uren (in het eerste en het tweede leerjaar) aan één van deze contextgebieden. Voor de overige uren verdiept ze deze keuze of maakt ze een keuze uit de leerplandoelstellingen van de andere contexten.

De contextgebieden zijn: Fotografie, Grafiek, Grafische vormgeving, Keramiek en Textielcreatie.

Op het einde van deze derde graad bezit de jongere de noodzakelijke attitudes, kennis en vaardigheden om door te stromen naar een bacheloropleiding in het studiegebied Audiovisuele en beeldende kunsten van het Hoger onderwijs. Deze opleidingen zijn onder andere Beeldende kunsten (academische bachelor) en Beeldende vormgeving (professionele bachelor). Jongeren die na de derde graad Toegepaste beeldende kunst de kunstwereld vaarwel willen zeggen hebben in deze studierichting voldoende transversabele competenties verworven om eventueel verder te studeren in vormen van hoger onderwijs die niet kunstgericht zijn.

Ook het volgen van specialisatiejaren behoort tot de mogelijkheden. Deze bereiden eventueel voor op toetreding tot de arbeidsmarkt en/of vervullen een brugfunctie tussen de derde graad en het alsnog verder zetten van de studie in het hoger onderwijs.

2.2 Algemene doelstellingen

Via de specifieke artistieke context ontwikkelt de leerling zijn persoonlijkheid. De jongere begrijpt en hanteert universele beeldende taal waarmee hij zich zowel objectief als expressief uit in de context van toegepaste beeldende kunst. Hij hanteert deze beeldende taal bij het zoeken naar creatieve en originele oplossingen voor twee- en driedimensionale vraagstellingen. Hanteren van beeldende technieken en tekenvaardigheden zijn geen doel op zich maar staan steeds in relatie tot vorm en inhoud van het eindresultaat.

2.2.1 Voor de totale vorming

De jongere

- 1 ontwikkelt zijn visueel bewustzijn en vermogen.
- 2 documenteert zich bij het uitwerken van opdrachten, bestudeert, onderzoekt, reikt creatieve oplossingen aan en maakt bewust keuzes bij het realiseren van het ontwerp en het eindresultaat.
- 3 benadert de opdracht vanuit verschillende invalshoeken in voorstudie en ontwerp (analytisch, combinerend, kunsthistorisch, wetenschappelijk, structureel, ...).
- 4 bestudeert het aanbod van beeldende materialen, middelen en technieken waarmee men vorm geeft, experimenteert en past dit aanbod toe in eigen realisaties.
- 5 past beeldende materialen, middelen en technieken toe in een contextgebied met toegepast karakter.
- 6 handelt verantwoordelijk en individueel, hecht belang aan emotie, vrijheid en waarden. Hij reflecteert en experimenteert autonoom.

- 7 verruimt zijn visueel bewustzijn via waarneming met andere zintuigen.
- 8 tekent met de vrije hand, met traditionele en met digitale (**U**) tekeninstrumenten.
- 9 communiceert via de vakterminologie.
- 10 heeft kennis van en participeert aan cultuur.
- 11 reflecteert individueel en in groep over het eigen werk en dat van anderen.
- 12 kan richting en voortgang geven aan zijn verdere studie en zijn functioneren in de maatschappij. Hij is zich bewust van de eigen waarde en geaardheid.
- 13 toont inzet en ontwikkelt concentratie en doorzettingsvermogen.
- 14 denkt en werkt zelfstandig en kritisch.
- 15 gaat om met intersubjectieve criteria, is assertief en staat open voor kritiek.
- 16 heeft oog voor affectieve, cognitieve, sensitieve, ethische en sociale contexten.
- 17 volgt de instructies in verband met veiligheid, gezondheid en milieu op.

2.2.2 Voor de contextgebieden (keuze van de school)

2.2.2.1 Fotografie

- 18 De jongere beschrijft op een persoonlijke, artistieke, creatieve en functionele wijze fotografische dragers met licht en hanteert hierbij de technische hulpmiddelen eigen aan de fotografie.

2.2.2.2 Grafiek

- 19 De jongere past op een persoonlijke, artistieke, creatieve en functionele wijze druktechnieken toe en hanteert oordeelkundig beeldende materialen en middelen eigen aan deze technieken.

2.2.2.3 Grafische vormgeving

- 20 De jongere ontwerpt op een persoonlijke, artistieke, creatieve en functionele wijze grafische communicatie op basis van een opdracht/briefing. Hij bedenkt doelgericht originele concepten, visualiseert deze concepten, overlegt en maakt het presentatiemateriaal.

2.2.2.4 Keramiek

- 21 De jongere ontwerpt en realiseert op een persoonlijke, artistieke, creatieve en functionele wijze keramiek. Hij bewerkt de verschillende soorten klei als een kneedbare materie, geeft vorm, structuur en kleur aan het natuurlijk materiaal en verwerkt dit verder via verhitting tot keramiek.

2.2.2.5 Textielcreatie

- 22 De jongere bewerkt en verwerkt op een persoonlijke, artistieke, creatieve en functionele wijze verschillende soorten textiele materialen tot een textielcreatie.

3 Algemene pedagogisch-didactische wenken en didactische middelen

3.1 Het leerplan

Het leerplan is geen strak te volgen schema, wel biedt het mogelijkheden om de Beeldende vorming, de Kunstinitiatie, de Toegepaste beeldende vorming en het Waarnemingsteken te omkaderen. Het laat ruimte voor een dynamische en creatieve aanpak van de leraars, voor een samenspraak tussen de leraar en de leerling, voor een samenhang tussen de vakken, om rekening te houden met de evolutie, interesse en de mogelijkheden van de leerling.

De leerplandoelstellingen, leerinhouden, didactische wenken en minimale materiële vereisten zijn ingedeeld volgens vier vakgebieden:

- Beeldende vorming (hoofdstuk 4.1);
- Kunstinitiatie (hoofdstuk 4.2);
- Toegepaste beeldende vorming (hoofdstuk 4.3);
- Waarnemingsteken (hoofdstuk 4.4).

Deze vier vakgebieden zijn de invalshoeken voor het onderzoek van de beeldende middelen, de beeldende expressiemogelijkheden en het beeldend materiaal. In het vakgebied Toegepaste beeldende vorming kiest de school uit vijf contextgebieden (minimaal 4 lessen te besteden aan één van de contextgebieden en verdere verdieping of uitbreiding met doelstellingen uit andere contextgebieden). Deze contextgebieden zijn:

- Fotografie (hoofdstuk 4.3.1);
- Grafiek (hoofdstuk 4.3.2);
- Grafische vormgeving (hoofdstuk 4.3.3);
- Keramiek (hoofdstuk 4.3.4);
- Textielcreatie (hoofdstuk 4.3.5).

3.2 De opdrachten

De doelstellingen worden bereikt via uitdagende opdrachten. Opdrachten zijn zowel gericht op het realiseren van specifieke doelstellingen uit de vakgebieden als op het in samenhang realiseren van doelstellingen uit meerdere vakgebieden. Het lerarenteam bestaat uit vakspecialisten, de opdrachten kunnen in groep voorbereid en geëvalueerd worden. Diversiteit in benadering en teamwerk in de omgang met de jongere zijn noodzakelijk. De leraar kleurt de leerinhouden via een persoonlijke didactische benadering en methodiek, vanuit de eigen visie op toegepaste beeldende kunst en binnen het pedagogisch project van de school. Via een thematische benadering kan aan de jongeren de ruimte gegeven worden voor persoonlijk werk.

Een opdracht

- is haalbaar qua moeilijkheidsgraad en sluit aan op wat verworven is.
- bevat uitdagende en nieuwe inhoudelijke en vormelijke elementen.
- heeft een bevragend karakter en zet aan tot onderzoek en studie.
- sluit aan bij de persoonlijke interesses en leefwereld van de jongere.
- laat ruimte voor intuïtieve, spontane en individueel gestuurde processen.
- is soms begrensd en soms open wat materiaalgebruik, beeldende middelen en techniek betreft.
- zet er regelmatig toe aan verbanden te leggen tussen de eigen werkzaamheden, het maatschappelijk en cultuurhistorisch gebeuren en kunst.
- speelt regelmatig in op actuele gebeurtenissen.
- kan kaderen in vakoverschrijdend thematisch werk. Bij vakoverschrijdende projectwerking wordt het lessenrooster gedurende een bepaalde tijd doorbroken of wordt er thematisch gewerkt binnen het bestaand rooster.
- kan geheel of gedeeltelijk gerealiseerd worden op buitenschoolse locaties zoals tentoonstellingen, musea, culturele evenementen en tijdens uitstappen of studiereizen.

Om de reflectie over proces en eindproduct te ondersteunen houdt de jongere een individueel schetsboek en/of map bij waarin alle relevante ontwerpen, inspiratiebronnen, tekstfragmenten, kunsthistorische verwijzingen, ... bijgehouden worden.

3.3 Het atelier

De school bepaalt de infrastructurele ordening waarbinnen de opdrachten gerealiseerd worden. Hierbij kan men zich laten leiden door de eigen visie, traditie en specifieke competenties van de leraren. De realisatie van het leerplan in één of verschillende vaklokalen/ateliers is een belangrijk aandachtspunt aangezien dit het organogram is waarbinnen de jongere op een flexibele wijze de opdrachten moet kunnen uitvoeren en de doelstellingen moet bereiken.

3.4 De begeleiding

De jongere wordt begeleid in het ontdekken en ontwikkelen van zijn talenten, in zijn ontwikkeling als persoon en als deelnemer aan het culturele en maatschappelijke gebeuren. De klemtoon ligt op individuele begeleiding. Voor weinig probleemstellingen in dit leerplan is er slechts één exacte oplossing die vooraf gekend is.

Het is de taak van de jongere om uit vele mogelijkheden tot een creatieve, kunstzinnige en persoonlijke oplossing te komen voor een twee- en/of driedimensionale vraagstelling in de context van toegepaste beeldende kunst. De wijze waarop de jongere als individu deze creatieve processen stuurt, evalueert en permanent bijstuurt tijdens het tot stand komen van het eindresultaat is minstens even belangrijk als het eindresultaat zelf.

De begeleiding bestaat erin dat men de jongere bijstaat bij het zelfstandig leren sturen van zijn leerproces. Een leerproces dat, in de context van deze studierichting, niet eindigt op het einde van de derde graad. Zelfs niet na het hoger onderwijs. Na zijn "schoolloopbaan" moet de jongere als volwassene in staat zijn verder richting en voortgang te geven aan zijn studie, met de twee- en driedimensionale problemen waarmee hij wordt geconfronteerd als uitgangspunt.

3.5 De geïntegreerde proef

De geïntegreerde proef heeft tot doel de mate waarin de jongere de beoogde algemene doelstellingen heeft verworven (alle of een deel ervan) op een synthetische en realiteitsgebonden wijze te toetsen. Deze proef moet tijdens het tweede leerjaar van de derde graad Toegepaste beeldende kunst gerealiseerd worden. Het concept, de opdracht en de realisatie van de proef moeten van bij het begin van dit tweede leerjaar voldoende aandacht krijgen.

De geïntegreerde proef slaat op de vakken van het fundamenteel gedeelte. In deze studierichting zijn dit: "Kunstgeschiedenis" en "Toegepaste beeldende kunst". Uiteraard verdient het aanbeveling om in de mate van het mogelijke ook een aantal vakken van de basisvorming en van het complementair gedeelte mee op te nemen.

4 Leerplandoelstellingen, leerinhouden, didactische wenken en minimale materiële vereisten

4.1 Beeldende vorming

De leerplandoelstellingen en leerinhouden zijn geen strak te volgen schema maar bieden de mogelijkheid de algemene beeldende vorming te omkaderen. Ze laten ruimte voor een dynamische en creatieve aanpak van de leraar, voor samenspraak tussen de leraar en de leerling, voor "samen op zoek gaan". Het vormingsproces beoogt het ontwikkelen van een beeldende, creatieve, individuele en scheppende intelligentie. Vanuit een intuïtieve benadering en in vrijheid ontwikkelt de jongere zijn creativiteit en persoonlijkheid. Via de beeldende expressie ontwikkelt de jongere een directe relatie met zijn omgeving en het wereldgebeuren. Via het ontdekken en hantieren van technieken en materialen, via begrip en inzicht leert de jongere zijn ideeën en emoties visualiseren.

Dit is pas mogelijk wanneer het leerplan de vrijheid tot creatief denken ondersteunt.

Overleg, thematisch/vakoverschrijdend werk en gezamenlijke initiatieven van de leraren vindt regelmatig plaats.

LEERPLANDOELSTELLINGEN

De jongere

- 1 ontwikkelt zijn creativiteit en persoonlijkheid door middel van experimenteren met en onderzoeken van beeldende materialen, middelen en technieken.
- 2 interpreteert een opdracht op vrije en creatieve wijze en kiest, hanteert en integreert hierbij beeldende materialen, middelen en technieken.
- 3 licht de tijdens de opdrachten aan bod gekomen beeldende materialen, middelen en technieken toe.
- 4 geeft op persoonlijke wijze vorm aan ideeën en emoties, kiest eigen doelen en verwezenlijkt ze.
- 5 ontwikkelt en stimuleert zijn creatieve vrijheid op basis van kritische beschouwing, bevraagt het eigen werk en dat van anderen.
- 6 ontwikkelt via vrije beeldende expressie een persoonlijke relatie met de omgeving.
- 7 volgt de instructies in verband met veiligheid, gezondheid en milieu op.

LEERINHOUDEN

Materialen, middelen en technieken

Beeldende materialen

- Tweedimensionale vormgeving:
 - gediversifieerd gebruik van tekenmaterialen: hard-zacht, stomp-scherp, droog-vet-nat, transparant-dekkend, ...
 - gediversifieerd gebruik van dragers: verschillende materiaal, structuur, hardheid, ...
- Driedimensionale vormgeving:
 - gediversifieerd gebruik van driedimensionale materialen en bewerkingsgereedschappen: kneedbaar, hard, plooibaar, verspaanbaar,
- Beeldende materialen eigen aan de keuze uit de contextgebieden.

Beeldende middelen

- Beeldelementen die behoren tot het domein van de beeldende vorming met bijzondere aandacht voor de dominerende aspecten zoals lijn, kleur, vorm, ruimte, licht, contrast, ritme en constructie.
- Beeldende middelen zoals: vormen binnen het vlak en de ruimte, geometrische en stereometrische vormen, organische vormen, zichtbare en tastbare structuren en texturen.

Beeldende technieken

- Bestuderen en hanteren van verscheiden beeldende technieken bij twee- en driedimensionale toepassingen, met verschillende materialen.

Processen

- Opdrachtgestuurd en persoonlijk werk:
 - kennisnemen van de opdracht, de opdracht bevragen en bespreken.
 - benutten van ideeën, momenten en notities/schetsen als inspiratiebron voor persoonlijk werk.
 - in relatie met de opdrachten en het persoonlijk werk documentatie verzamelen en verwerken.
 - het eigen ontwerpproces (bij)sturen tijdens de realisatie.
 - toelichting en kritische beschouwing bij proces en eindresultaat: ateliergesprek.

Milieu en veiligheid

- Veiligheidsnormen in het atelier.
- Producten en gereedschappen in het atelier onderscheiden op basis van gebruik, de gevaarlijke producten kennen en de gevaren toelichten.
- Persoonlijke beschermingsmiddelen.
- Afvalverwijdering.

DIDACTISCHE WENKEN

Materialen, middelen en technieken

Beeldende materialen

- Tweedimensionale vormgeving:
 - Tekenmaterialen zoals verschillende soorten potloden, houtskool, krijt, pastel, olieverf, aquarel, acrylverf, plakkaatverf, stiften, markers, ...
 - Dragerelementen zoals verschillende soorten papier, karton, doek, hout, ...
- Driedimensionale vormgeving:
 - materialen en bijhorende bewerkingsgereedschappen zoals klei, gips, assemblagemateriaal, metaaldraad, ...
- Beeldende materialen eigen aan de keuze uit de contextgebieden: volgens de keuze van de school: Fotografie, Grafiek, Grafische vormgeving, Keramiek, Textielcreatie.

Beeldende middelen

- Kennis over beeldelementen zoals licht en kleur, vorm en ruimte, kan door de leraar aangebracht worden bij de opgave of tijdens de eindbespreking. Om het actief leren te bevorderen kan deze "theorie", als opzoekingswerk/verwerkingselement ook deel uitmaken van de opdracht. Het resultaat wordt dan tijdens de ateliergesprekken door de leerlingen aangebracht en door de leraar bijgestuurd tot een overzichtelijk geheel.

Beeldende technieken

- Technieken zoals schilderen, tekenen, drukken, collage/assemblage, modelleren, afwassen, fixeren, ...

Processen

- Zowel opdrachtgestuurd als persoonlijk werk is van belang. Via de opdrachten heeft de leraar de mogelijkheid de jongere kennis te laten maken met een brede waaier van materialen, middelen en technieken. Via het persoonlijk werk heeft de leraar de mogelijkheid de jongere te begeleiden in de eigen interesse en de ontwikkeling van een persoonlijke beeldtaal.
- De jongere gaat op integrale wijze om met de verworven leerinhouden.

MINIMALE MATERIËLE VEREISTEN

- Atelier uitgerust voor teken-, schilder-, ruimtelijk en grafisch werk.
- Opbergkasten en ladenkast voor papier.
- Toegang tot fotokopieerapparaat.
- Mogelijkheid om werk te presenteren.
- Stromend water, spoelbak, mogelijkheid tot selectieve afvalverwijdering.
- Basisgereedschappen volgens leerinhoud: hamer, schroevendraaiers, zaag, boren, soldeermateriaal, ...
- Toegang tot bibliotheek/mediatheek en Internet (informatiebronnen: kunst algemeen, vrije beeldende kunst, beeldende kunst, toegepaste beeldende kunst en architectuur).
- Toegang tot tv, video en projectie van verschillende informatiebronnen.

4.2 Kunstinitiatie

Elke methode om kunst te beschouwen kan in vraag gesteld worden en/of weerlegd worden. Bij de initiatie in de wereld van de kunst vertrekt men van de leerling als persoon. De jongere moet zich aangesproken voelen door beroep te doen op zijn emotioneel vermogen (affectief), op zijn vermogen tot kennen (cognitief) en op zijn gevoeligheid voor zintuiglijke indrukken (sensitief). Via waarneming, zelfwerkzaamheid, reflectie en dialoog worden deze vermogens verder ontwikkeld.

Vertrekkend van de leerplandoelstellingen en leerinhouden reikt de leraar de jongere een verscheiden inhoudelijk, zintuiglijk en materieel referentiekader aan. De jongere leert het eigen beeldend werk, de eigen ideeën en de beeldtaal in zijn omgeving confronteren met en plaatsen in de wereld van de kunst, cultuur, kunsttheorie en kunstbeschouwing. Namen, data, algemene historische situering en stellingen zijn een relevant hulpmiddel maar geen doel op zich. Het (kunst)historisch kader is een doelstelling voor het vak Kunstgeschiedenis.

Overleg, thematisch/vakoverschrijdend werk en gezamenlijke initiatieven van de leraren vindt regelmatig plaats. Via Kunstinitiatie kan met verbanden leggen tussen de algemene vorming en de kunstvakken, kan men een brug slaan tussen “atelier” en “theorie”.

LEERPLANDOELSTELLINGEN

De jongere

- 1 analyseert, beschrijft, ontdekt, reflecteert en verwoordt inhoudelijke, zintuiglijke en materiële (materialen, middelen en technieken) aspecten van kunstwerken.
- 2 participeert aan het kunstgebeuren en uit zijn kunstbeleving.
- 3 confronteert het eigen werk, de eigen ideeën, en de beeldtaal in de omgeving met de wereld van de actuele kunst, cultuur, kunsttheorie en -filosofie.
- 4 legt het verband tussen gemeenschappelijke aspecten van verschillende kunstvormen.

LEERINHOUDEN

Bij doelstelling 1

- In de diepte waarnemen van kunstwerken (architectuur, beeldende kunst, dans, muziek, theater, ...), kunstbeschouwing.

Bij doelstelling 2 en 3

- Inhoudelijk en vormelijk uitdiepen en in een ruimer kader plaatsen van opdrachten en realisaties uit Beeldende vorming en Toegepaste beeldende vorming.
- Kennisnemen van en ter discussie stellen van verschillende visies over kunst en toegepaste kunst: culturele, kunstkritische, kunstfilosofische, individuele, wereldbeschouwelijke, ...
- Participeren aan het kunstgebeuren, documentatie verzamelen/zich informeren en reflecteren over kunstzinnige thema's uit de actualiteit en de leefomgeving/-wereld.

Bij doelstelling 4

- Kennisnemen, waarnemen en toelichten van geschriften, kenmerken, visies en theorieën, vergelijken van kunststromingen en-vormen.

DIDACTISCHE WENKEN

- Het werkschrift kan een dankbaar didactisch hulpmiddel zijn.
- Studiereizen, het bezoeken van musea, tentoonstellingen, manifestaties, beurzen, ... en het bijwonen van concerten, debatten, dans-, film en theatervoorstellingen, worden aanbevolen.

- Bij kunstinitiatie komen de leerlingen in contact met kunst en cultuur via bijvoorbeeld een thematische benadering. Het accent ligt vooral op het leren omgaan met, praten over, wegnemen van vooroordelen over en vormen en formuleren van eigen inzichten over kunst en cultuur. Door middel van dia's, video-opnames; museum- en galeriebezoeken, het lezen van boeken, kunsttijdschriften, recensies... krijgen de leerlingen een ruim beeld van wat er zich vandaag in de wereld van de kunst voordoet.
- Men kan de diareeksen zo samenstellen dat dezelfde kunstwerken in verschillende thema's voorkomen. De leerlingen zien op deze wijze vele kunstwerken herhaaldelijk terug waardoor ze ermee vertrouwd worden.
- Kunstinitiatie bestrijkt het volledige terrein van de beeldcultuur en niet enkel dat van de kunst. Leerlingen participeren via Internet, tv, games, publiciteit, videoclips actief en passief aan de hedendaagse beeldcultuur. Kunstinitiatie moet oog hebben voor deze culturele en maatschappelijke invulling van het beeldvacuum.
- Het klasgesprek is een heel belangrijk moment. De leerlingen leren op die momenten via discussies en gesprekken (soms door het schrijven van korte bedenkingen) op een gestructureerde manier ideeën formuleren over de getoonde kunstwerken, over kunst in het algemeen en over vraagstellingen die zich aandienen vanuit de praktijk.
- Het klasgesprek maakt ook deel uit van het evaluatieproces:
 - kan de leerling zich een mening vormen, argumenteren, ideeën ontwikkelen en deze verdedigen?
 - getuigen de argumenten van inzicht?
 - overstijgen de argumenten de sfeer van de louter persoonlijke appreciatie en kunnen ze gekaderd worden binnen een bredere algemene kunstcontext?.
- Kunstinitiatie is ondersteunend voor het atelierwerk en voor de GIP.

MINIMALE MATERIËLE VEREISTEN

- De waarneming is de basis van de lessen. Het leerproces wordt daarom ondersteund met tekst-, beeld- en klankmateriaal. De leraar heeft toegang tot diaprojectie, videoprojectie, klankinstallatie, projectie van materiaal uit boeken/tijdschriften, overhead en computer met dataprojector.
- Toegang tot bibliotheek/mediatheek en Internet (informatiebronnen: kunst algemeen, vrije beeldende kunst, beeldende kunst, toegepaste beeldende kunst en architectuur).
- Toegang tot tv, video en projectie van verschillende informatiebronnen.

4.3 Toegepaste beeldende vorming (contextgebieden)

4.3.1 Fotografie

Om een beeld vast te leggen hoeft men vandaag geen specialist meer te zijn. De automatisering van de achterliggende technologie geeft velen de illusie dat zij door een eenvoudige druk op de knop gepromoveerd zijn tot volwaardig fotograaf. Een fotografische vorming moet echter in een veel ruimer kader van betekenisvol zien geplaatst worden, als beeldvorming die niet louter begrepen kan worden vanuit haar afhankelijkheid van bepaalde fysiologische condities. Leren fotograferen is uitdrukking leren geven aan de intentionele wereld van het zien via de aan de fotografie geëigende technologische hulpmiddelen. Een zien dat, zelf deel uitmakend van de massa van het zichtbare, de zichtbare wereld zin en vorm geeft.

De jongere wordt niet opgeleid tot professionele fotograaf, wel hanteert hij de fotografie om eigen creaties te verwezenlijken. De individuele en artistieke ontplooiing is de invalshoek van de toegepaste beeldende vorming: zich uitdrukken en creëren via de fotografie staat voorop.

Overleg, thematisch/vakoverschrijdend werk en gezamenlijke initiatieven van de leraren vindt regelmatig plaats. Wanneer de school kiest voor dit contextgebied kunnen doelstellingen uit andere contextgebieden geïntegreerd worden.

LEERPLANDOELSTELLINGEN

De jongere

- 1 fotografeert authentiek, intentioneel en kwaliteitsgericht op basis van een opdracht en via persoonlijk werk.
- 2 gaat bewust om met fotografische hulpmiddelen, past deze accuraat toe en sluit toeval uit.
- 3 fotografeert procesmatig, vertrekt van een idee en werkt dit uit tot een concrete, originele, artistieke creatie.
- 4 kiest en verzamelt informatie en materiaal in functie van het creatief proces.
- 5 bereidt het analoge ontwikkelproces voor, bedient de in de donkere kamer aanwezige apparatuur en ontwikkelt een fotografische emulsie.
- 6 exploreert op artistieke en experimentele wijze de fotografische beeldvorming:
 - via bewerken van en afdrucken op fotografisch materiaal;
 - via fotograferen met de gaatjescamera;
 - via maken van fotogrammen;
 - met het analoge en digitale fototoestel;
 - in het digitale fotolab.
- 7 presenteert fotografische beelden.
- 8 verwerft kritisch inzicht in de werkelijkheid via actief waarnemen.
- 9 reflecteert individueel en in groep over het eigen werk en dat van anderen.
- 10 volgt de instructies in verband met veiligheid, gezondheid en milieu op.

LEERINHOUDEN

De donkere kamer

- Infrastructuur van de donkere kamer.
- Relatie tussen de verlichting, de kleur van de doka en de kleurgevoeligheid van het materiaal.
- Voorbereiden van het ontwikkelproces en een fotografische emulsie ontwikkelen:
 - veilig werken met chemicaliën;
 - ontwikkeltank en proces;
 - functie van de baden.
- Bediening van de vergroter en tijds klok;
- Manipuleren van grijswaarden in de foto, bijvoorbeeld doordrukken/tegenhouden tijdens het afdrucken.
- Beeldmanipulaties.

Bewerken van en afdrukken op fotografisch materiaal

- Bij het bewerken van fotografische film en papier kan onder andere geëxperimenteerd worden met:
 - fotopapier betekenen met licht, ontwikkelaar en fixeër;
 - sjablonen gebruiken bij het belichten van fotopapier;
 - afdrukken van transparant materiaal op fotopapier;
 - tekenen op transparante en inkrassen van zwarte film;
 - structuur aanbrengen via rasters;
 - fotogrammen.

Fotograferen met de gaatjescamera

- Een persoonlijke gaatjescamera ontwerpen en vervaardigen.
- Bij de opdrachten kan onder andere geëxperimenteerd worden met binnen- en buitenopname, stilstaand en bewegend onderwerp, afstand tot het onderwerp.

Fotograferen met het analoge en digitale fototoestel

- Fotografie in relatie tot de werkelijkheid (de zichtbare wereld).
- Interpreteren van de opdracht.
- Opdrachten op locatie en in studio:
 - bij deze opdrachten kan onder andere aan bod komen: reportagefotografie, documentaire, landschap/architectuur, de mens/ portret, actie- of evenementopname, reclamefotografie, stilleven, modefotografie;
 - fotografische opnametechniek;
 - licht, belichting en lichtmeting;
 - beeldelementen.
- Fotograferen met analogo en digitaal toestel:
 - algemene bouw, werking, eigenschappen en bediening van de camera;
 - CCD-rug;
 - objectieven;
 - kleurtemperatuur;
 - stockeren van opnames.

Het digitale fotolab

- Beelden invoeren via de scanner en het digitale fototoestel.
- Originelen beoordelen.
- Resolutieregels toepassen.
- De juiste modus kiezen.
- Digitale technieken:
 - beeldretouche;
 - beeldmanipulatie. **(U)**

Presentatie

- Retoucheren, uitsnijden, inkaderen en opstellen.
- Alternatieve presentatiemogelijkheden.

Ateliorgesprek

- Individuele /begeleiding/reflectie en klasgesprek:
 - eigen werk en werk van de medeleerlingen;
 - documentatiemateriaal en extra informatie in de context van de opdrachten.
- Kennisnemen, waarnemen en toelichten van werk van fotografen.

DIDACTISCHE WENKEN

De donkere kamer

- Bespreken van functie, werking en plaatsing van lichtsluis, natte werktafel en baden, vergroter en tijds klok.
- Aandacht schenken aan risicofactoren bij het omgaan met chemicaliën: inhaleren, huid- en oogcontact, spijsvertering, etikettering en R- en S-zinnen.
- De doka is een ideale omgeving om jongeren in teamverband en met aandacht voor de andere te leren werken.

Bewerken van en afdrucken op fotografisch materiaal

- Opdrachten waarbij fotografische film, papier, opnames en afdrucken bewerkt worden tot een gefixeerd eindproduct.
- Fotogrammen: experimenteren, ontwerpen en voorbereiden van de beeldvorming en realiseren van het concept.

Fotograferen met de gaatjescamera

- De jongere kan zijn persoonlijke gaatjescamera maken uit bv. wegwerpmaterialen zoals doosjes (bv. schoendoos), drankverpakking (bv. blikje frisdrank), ...

Fotograferen met het analoge en digitale fototoestel

- Fotografie in relatie tot de werkelijkheid:
 - als venster op de werkelijkheid;
 - als afbeelding van een gegeven.
- De opdracht benaderen via briefing, interpretatie en overleg, zich documenteren, de opname voorbereiden en realiseren. Belang van opdrachtgever, doelgroep en publicatievorm behandelen.
- Opdrachten op locatie en in studio:
 - fotografische opnametechniek: experimenteren en vaardig leren omgaan met kadrage, standpunt, scherpte, statief en vrije hand, lenstype, filmkeuze, diafragma en sluiters, scherptediepte;
 - licht: omgevingslicht, puntlicht en spotlicht in de omgeving leren observeren en beschrijven;
 - belichting en lichtmeting: op locatie en in studio licht laten meten en interpreteren, leren omgaan met schaduwwerking en het onderwerp laten uitbelichten via rechtstreekse en onrechtstreekse belichting;
 - bewust leren omgaan met beeldelementen zoals lijn, vorm, compositie, ritme, statische en/of bewegende elementen, relatie wit-zwart, schaduwpartijen, structuur, textuur, kleur en contrast.

Het digitale fotolab

- Beeldinput:
 - via scanner en rechtstreeks via fototoestel;
 - aandacht schenken aan stockage en formaat (o.a. JPEG, TIFF en PSD).
- Beoordelen van originelen:
 - beelden laten observeren en duiden in functie van overbelichting, omvang van de middentonen en onderbelichting en kleurenzweem.
- Resolutieregels toepassen:
 - toepassingen op vergroten en verkleinen in relatie met de uitvoervereisten;
 - de principes van downsampling, resampling meegeven.
- De juiste modus kiezen:
 - de verschillende modi en hun toepassingsgebied overlopen.
- Digitale technieken, beeldretouche:
 - curven / histogram / niveau behandelen;
 - toepassingen kaderen in de principes lineaire tooncorrectie en niet-lineaire tooncorrectie.
- Digitale technieken, beeldmanipulatie: **(U)**
 - vrijstaande beelden; **(U)**
 - samengestelde beelden; **(U)**
 - maskers en lagen; **(U)**
 - speciale effecten en vervormingen. **(U)**

Ateliërgesprek

- Regelmatig reflectiemomenten inlassen en hiervan gebruik maken om de leerlingen kennis te laten maken met het werk van historisch belangrijke fotografen en de actualiteit van de fotografie. Vakoverleg en gezamenlijke initiatieven met de leraar Kunstinitiatie is aangewezen (bijvoorbeeld bezoek aan musea en tentoonstellingen).
- Tijdens het ateliërgesprek kan men aandacht schenken aan de basisprincipes van eigendom en rechten (auteursrecht, exploitatierecht en copyright) en aan de basisprincipes van de deontologie van het medium (wet op de privacy en respectvol fotograferen).

MINIMALE MATERIËLE VEREISTEN

Doka

- Dokaverlichting.
- Filmklemmen.
- Klok.
- Loep.
- Maatbekers.
- Multigradefilters.
- Ontwikkelbaden en producten (ontwikkelaar, stopbad, fixeer).
- Ontwikkeltanks.
- Spoelbak met afvoer.
- Tangen.
- Thermometer.
- Thermostatische kraan.
- Vergroters (zwart-wit) met timer (maximum twee leerlingen werken aan de vergroter).
- Volledig verduisterde ruimte met lichtsluis.
- Watervoorziening (ook warm).
- Zeemlap.

Digitale verwerking

- Fotobewerkingssoftware.
- Kleurenvakbedscanner.
- Negatiefscanner. **(U)**
- Computer (de leerling kan zelfstandig aan de computer werken).
- Printer (minimaal kleureninkjetprinter A4).
- Toegang tot digitaal fototoestel.

Fotostudio

- Achtergronden (wit en zwart d.m.v. panelen of doeken).
- De leerling heeft toegang tot een persoonlijke of door de school aangeboden reflexcamera (analoog) met instelbaar diafragma en/of sluitertijd.
- Minimaal 2 studiolampen met statief.
- Statief voor het fototoestel
- Stopcontacten.
- Verduisterbare ruimte.

4.3.2 Grafiek

De disciplines (hoogdruk, diepdruk, zeefdruk, ...) worden geïnterpreteerd als middelen binnen een creatief proces, ze vormen geen doel op zich. De verschillende technieken kunnen bijvoorbeeld fungeren als onderdelen van een in een ander contextgebied te realiseren eindresultaat.

Enkele voorbeelden:

- reeks illustraties in druktechniek bij een boek (bijvoorbeeld via vakoverschrijdend werk met een taalvak)
- interpretatie van een foto in een ets;
- linosnede als basisillustratie voor een logo;
- digitaal ontwerp als basis voor zeefdruk;
- kalender met foto's van eigen ruimtelijk werk in zeefdruk;
- reeks etsen gecombineerd met digitaal verwerkte teksten in een poëziemap.

Overleg, thematisch/vakoverschrijdend werk en gezamenlijke initiatieven van de leraren vindt regelmatig plaats. Wanneer de school kiest voor dit contextgebied kunnen doelstellingen uit andere contextgebieden geïntegreerd worden.

LEERPLANDOELSTELLINGEN

De jongere

- 1 geeft op een persoonlijke, artistieke wijze vorm aan een idee of opdracht in een grafische druktechniek.
- 2 werkt procesmatig (opdracht – idee – ontwerp – uitvoering), doeltreffend en nauwkeurig:
 - analyseert een opdracht, documenteert zich, maakt studies;
 - verwerkt dit materiaal op een persoonlijke wijze in functie van een welbepaalde druktechniek;
 - voert oordeelkundig de verschillende stappen van het drukproces uit;
 - presenteert het werk.
- 3 ontdekt, hanteert en beheerst de technieken, materialen en inzichten die nodig zijn om een ontwerp in een druktechniek te realiseren.
- 4 kent de functie van en gebruikt oordeelkundig de uitrusting en gereedschappen van het atelier.
- 5 gebruikt en onderhoudt zelfstandig en samen met anderen het atelier met respect voor materialen en producten.
- 6 hanteert beeldende elementen als compositie, kleur, vorm, contrast, ritme, ... in functie van een grafische druktechniek.
- 7 integreert beeldende technieken zoals typografie, fotografie, digitale beeldvorming, ... in een grafische druktechniek.
- 8 ontdekt nieuwe mogelijkheden en kan beperkingen inschatten door te experimenteren.
- 9 volgt de instructies in verband met veiligheid, gezondheid en milieu op.

LEERINHOUDEN

Kennismaken met, aanwenden van en experimenteren met druktechnieken en de bijbehorende beelden- de materialen en middelen

Beeldende materialen

- Hoog-, diep- en vlakdruk:
 - vast materiaal: persen, verwarmtafel, inkttafels, zuurhut, droogrek, stuifkast, afzuiginstallatie, slijpmolen, ...
 - los materiaal: inktrollen, zuurbaden, etsnaalden, vilten, zuurmeter, tampons, paletmessen, zinkmes, trechters, maatbekers, vijlen, ...
 - verbruiksproducten: white spirit, thinner, aceton, ammoniak, benzine, methanol, salpeterzuur, colofonium, tarlatan, roetkaarsen, polijstmiddelen, staalwol, schuurpapier, zink, linoleum, inkten,

- Zeefdruk:
 - reprografie: reprocamera, grafische films, rasters, copyproofmateriaal, contactraam, ... en/of printer;
 - vast materiaal: zeefdruktafels, afzuiginstallatie, belichtingsinstallatie, spuitcabine, hogedrukspuit, droogkast, droogrek, ...;
 - los materiaal: zeven, rakels, paletmessen, ...;
 - verbruiksproducten: white spirit, thinner, aceton, films, emulsies, inkten, ontvetters, ...

Beeldende middelen

- Lijn:
 - expressiviteit, gevoelswaarde, sfeer;
 - leesbaarheid, scherpte, dikte, ...;
 - toonwaarde (grijs, hard, zacht, ...);
 - textuur (fluwelig, getand, ...);
 - vorm (hoekig, vloeiend, ...);
 - ritme.
- Vlak:
 - expressiviteit, gevoelswaarde, sfeer;
 - toonwaarde (hard, zacht, ...)
 - textuur (korrel, raster, ...);
 - vorm (contour, tussenvlak, contrast, open, ...);
 - ritme.
- Kleur:
 - expressiviteit, gevoelswaarde, sfeer;
 - kleurmenging;
 - transparantie;
 - contrastwerking.

Beeldende technieken

- Hoogdruk:
 - volgende technieken kunnen onder andere aan bod komen: lino-snede, houtsnede, materiaaldruk, collografie.
- Diepdruk:
 - volgende technieken kunnen onder andere aan bod komen: lijnets, droge naald, vernis-mou, aquatint, suikerets, fotografische ets, mezzotint.
- Vlakdruk:
 - volgende technieken kunnen onder andere aan bod komen: monotype, sjabloon.
- Reprografie: lijnopnames, rasteropnames, retoucheertechnieken, montage en/of digitaal printen op film.
- Zeefdruk:
 - volgende technieken kunnen onder andere aan bod komen: manuele kleurselectie, sjabloontechnieken (snijfilm, lithokrijt, ...), fotografische zeefdruk, meerkleurendruk, mengtechnieken.

Milieu en veiligheid

- Veiligheidsnormen in het atelier.
- Producten en gereedschappen in het atelier onderscheiden op basis van gebruik, de gevaarlijke producten kennen en de gevaren toelichten.
- Persoonlijke beschermingsmiddelen.
- Afvalverwijdering.

DIDACTISCHE WENKEN

- Een grondige eerste kennismaking met de beeldende middelen, materialen en technieken kan in het begin van het eerste leerjaar van de derde graad gebeuren. De aard van de opdrachten, de interpretatie en de artistieke en technische vordering van de leerling bepalen de intensiteit en de diepgang van de verdere begeleiding.

MINIMALE MATERIËLE VEREISTEN

- Atelier uitgerust voor ontwerp en voorbereidend werk.
- Opbergkasten en ladenkast voor papier.
- Toegang tot snijmachine.
- Toegang tot fotokopieerapparaat, bibliotheek/mediatheek en Internet.
- Drukaterlier(s) uitgerust met vast en los materiaal, reprografisch materiaal en/of printer en verbruiksproducten: zie leerinhouden.
- Stromend water, spoelbak, mogelijkheid tot selectieve afvalverwijdering.

4.3.3 Grafische vormgeving

De jongere ontwerpt op een persoonlijke, artistieke en functionele wijze grafische communicatie op basis van een opdracht/briefing. Hij bedenkt doelgericht originele concepten, visualiseert deze concepten, overlegt en maakt het presentatiemateriaal.

De doelstellingen en leerinhouden hebben betrekking op het uitwerken van toepassingen met tekst, foto en illustratiemateriaal. Aspecten van het ontwerpen van Internetstructuren en audiovisuele toepassingen kunnen aan bod komen als uitbreiding.

Overleg, thematisch/vakoverschrijdend werk en gezamenlijke initiatieven van de leraren vindt regelmatig plaats. Wanneer de school kiest voor dit contextgebied kunnen doelstellingen uit andere contextgebieden geïntegreerd worden.

LEERPLANDOELSTELLINGEN

De jongere

- 1 realiseert op een persoonlijke, artistieke en procesmatige wijze een grafische vormgeving, werkt doeltreffend, is gericht op nauwkeurigheid en op functionaliteit:
 - analyseert een opdracht/briefing;
 - documenteert zich, maakt studies en verwerkt het materiaal;
 - maakt ontwerpschetsen en maquettes;
 - realiseert beeldmateriaal: illustratie, foto's, ...
 - bepaalt de lay-out en de vormgeving;
 - verzorgt de uitvoering en presenteert het werk.
- 2 ontdekt, hanteert en beheert de technieken, materialen en inzichten die nodig zijn om de vormgeving (illustratie en tekstmateriaal) te realiseren.
- 3 kent de functie van en gebruikt de uitrusting en gereedschappen van het atelier.
- 4 gebruikt en onderhoudt het atelier met respect voor materialen en producten, zodat ook anderen er nadien of gelijktijdig kunnen werken.
- 5 hanteert beeldende elementen als compositie, kleur, vorm, contrast, ritme, ... in functie van een illustratie, ontwerp, vormgeving.
- 6 integreert beeldende technieken zoals typografie, fotografie, digitale beeldvorming, druktechnieken, ... in een grafische vormgeving.
- 7 ontdekt mogelijkheden en kan beperkingen inschatten door te experimenteren binnen de relatie opdracht - idee – ontwerp – uitvoering.
- 8 volgt de instructies in verband met veiligheid, gezondheid en milieu op.

LEERINHouden

- Toepassingen zoals affiche, boekomslog, boekillustratie, compact-disc, folder, logo, briefhoofd, briefomslog, naamkaartje, advertentie, mailing, verpakking, collage, blinddruk, grafisch materiaal voor standbouw, display, maquette, spandoek, kalligrafische tekst, tijdschrift, stripverhaal ...
- Toepassingen zoals Internetstructuren en audiovisuele toepassingen. **(U)**

Materialen, middelen en technieken

Beeldende materialen

- Gediversifieerd gebruik van materialen: teken- en schildersmateriaal, papier- en kartonsoorten, fotografisch materiaal, drukmateriaal (hoogdruk, diepdruk, vlakdruk), ...
- Grafische computerconfiguratie (hardware: computer, printer, scanner / software (beeldbewerking en illustratie)).

Beeldende middelen

- Compositie (lay-out):
 - vorm: twee- / driedimensionaal, geometrisch / lyrisch / organisch, figuratief/abstract, ...;
 - kleur: expressie, harmonie, evenwicht, leesbaarheid, ...
 - contrast;
 - ritme;
 - stijl;
 - stramien.
- Typografie:
 - historiek (stijlen, soorten, families en opbouw);
 - letters, tekens en symbolen;
 - leesbaarheid;
 - contrasten;
 - letterkeuze.
- Beeld en illustratie:
 - historiek (stijlen en soorten);
 - beeldkeuze (relatie met soort werk en doelgroep);
 - beeldplaatsing en relatie met het geheel.

Beeldende technieken

- Een gediversifieerde keuze uit verschillende technieken:
 - teken-, schilder- en schrijftechnieken;
 - illustratietechnieken;
 - fotografie;
 - druktechnieken;
 - digitale technieken;
 - presentatietechnieken.

Milieu en veiligheid

- Veiligheidsnormen in het atelier.
- Producten en gereedschappen in het atelier onderscheiden op basis van gebruik, de gevaarlijke producten kennen en de gevaren toelichten.
- Persoonlijke beschermingsmiddelen.
- Afvalverwijdering.

Het ontwerpproces

- Kennisnemen van informatie en verwerken (opdracht/briefing).
- Uitwerken van een artistiek, creatief en origineel concept.
- Maken van een ontwerp en presenteren.

DIDACTISCHE WENKEN

Materialen, middelen en technieken

De grafisch ontwerpen wordt vandaag onvermijdelijk geconfronteerd met de digitalisering van zijn product. Ook bij het ontwerpen nodigt de digitale technologie uit tot het verkennen van nieuwe horizonten. Vele “analoge” materialen, middelen en technieken zijn echter eveneens heel waardevol en kunnen een grafisch product een meerwaarde geven die met geen andere middelen kan bereikt worden. Men streeft ernaar geen van beide aspecten, eigen aan grafisch ontwerp, uit het oog te verliezen.

Het ontwerpproces

Als introductie op de verdere studies in het hoger onderwijs kan men bijvoorbeeld bij de GIP het ontwerpproces als volgt sturen:

- *Kennisnemen van informatie en verwerken:*
 - deelnemen aan een briefing;
 - de opdracht analyseren;
 - media (soorten en kenmerken; keuze en verantwoording).

- *Uitwerken van een artistiek, creatief en origineel concept:*
 - studie van het geleverd materiaal (kopijtekst, illustraties, foto's, logo's) en bepalen welk materiaal extra moet ontwikkeld worden;
 - documentatiemateriaal en informatie verzamelen in relatie met de wensen van de opdrachtgever en met de beperkingen en de mogelijkheden van het gekozen medium;
 - uitwerken en presenteren van een concept via schetsen en notities van elementen en van het geheel en rekening houden met feedback.
- *Maken van een ontwerp en presenteren*
 - het formaat en de ruwe lay-out bepalen in relatie met de informatie en de feedback;
 - kopijtekst structureren, de typografie bepalen en testen;
 - uit een aanbod fotomateriaal zoeken en kiezen en/of fotograferen;
 - illustratiemateriaal maken;
 - logo's maken;
 - tekst digitaliseren en het materiaal scannen en/of invoeren;
 - het beeldmateriaal bewerken;
 - de lay-out verfijnen en tekst, beeld en illustratie samenvoegen tot een ontwerp;
 - de presentatie van het ontwerp maken, rekening houdend met de afgesproken deadline;
 - het ontwerp presenteren.

MINIMALE MATERIËLE VEREISTEN

- Atelier uitgerust voor teken-, schilder-, ruimtelijk en grafisch werk.
- Opbergkasten en ladenkast voor papier.
- Toegang tot fotokopieerapparaat en snijmachine.
- Mogelijkheid om werk te presenteren.
- Stromend water, spoelbak, mogelijkheid tot selectieve afvalverwijdering.
- Toegang tot bibliotheek/mediatheek en Internet (informatiebronnen: kunst algemeen, vrije beeldende kunst, beeldende kunst, toegepaste beeldende kunst en architectuur).
- Toegang tot tv, video, projectie (computer met dataprojector, episcoop en diaprojector).
- Toegang tot computer (liefst 17" monitor) met aangepaste software (beeldbewerking en illustratie) kleurenprinter A3, kleurens scanner en opslagmogelijkheid op harde drager.

4.3.4 Keramiek

Klei: zacht, hard, droog, kleverig. Wat je in je hand voelt bestaat in essentie uit verschillende deeltjes stollingsgesteente en water.

Zoals het ontstaan van de klei zelf blijft ook het keramisch proces een unieke ervaring voor de leerlingen. Ze worden betrokken door het directe tactiele contact met een kneedbare materie met zeer veel mogelijkheden. Deze onbegrensde van de substantie klei als veelzijdige materie kan men enerzijds omvatten vanuit de elementen water, vuur, lucht, aarde. Anderzijds is het een verkenningstocht met als start een "kneedbaar gesteente" (aarde + water), uit de natuur in het atelier binnen gebracht. Natuur wordt cultuur. Vormen, structuren, kleur versmelten in een natuurlijk materiaal. Deze versmelting wordt duurzaam door verhitting (lucht + vuur) tot temperaturen die hoog genoeg zijn voor "versteende creaties". **Klei wordt keramiek.**

Overleg, thematisch/vakoverschrijdend werk en gezamenlijke initiatieven van de leraren vindt regelmatig plaats. Wanneer de school kiest voor dit contextgebied kunnen doelstellingen uit andere contextgebieden geïntegreerd worden.

4.3.4.1 De in de diverse WERKGEBIEDEN beschikbare INFRASTRUCTUUR op elk moment van het keramisch proces kunnen hanteren.

LEERPLANDOELSTELLINGEN

De jongere

- 1 licht in de werkgebieden het materieel toe.
- 2 bereidt het bakprocédé van een elektrische oven voor.
- 3 bedient oordeelkundig de draaischijf.
- 4 bedient oordeelkundig de kleipers.

LEERINHOUDEN

De werkgebieden en het materieel

- Ovens.
- Kleipers.
- Draaischijf.

Het bakprocédé en de elektrische oven

- Bediening van de regelkast:
 - bakcurve;
 - verloop van het bakproces;
 - afkoelingstemperatuur.
- Ovenruimte:
 - rendabel stapelen van de werkstukken volgens baktemperatuur;
 - stapelmateriaal: functie en bediening.
- Veiligheidsprocedure:
 - deurvergrendeling;
 - ventilatiesysteem;
 - aangepaste werkkledij;
 - ventilatie van de ruimte: verspreiding van hitte, gasvorming.

Bediening van de draaischijf

- Voorbereiding van het werkvlak.
- Bediening in functie van:
 - draaiwerk;
 - afdraaiwerk.
- Onderhoud.
- Veiligheidsprocedure:
 - gescheiden werkvlak;
 - aangepaste kledij.

Bediening van de kleipers

- Opvolging van de kleibewaring.
- Recuperatie van verschillende kleisoorten.
- Hanteren van het toestel volgens de veiligheidsvoorschriften.

DIDACTISCHE WENKEN

Het keramisch proces is een aaneenschakeling van verschillende fases in diverse werkgebieden: stapel- en recuperatieruimte van de klei, ovenruimte, atelierruimte en droogruimte.

4.3.4.2 De in het atelier en overige werkgebieden beschikbare MATERIALEN op elk moment van het keramisch proces op een verantwoorde manier gebruiken.

LEERPLANDOELSTELLINGEN

De jongere

- 5 onderzoekt het materiaal in de afzonderlijke werkgebieden en past dit toe.
- 6 verkent en ontdekt klei als veelzijdige materie.
- 7 gaat oordeelkundig om met gips.
- 8 gebruikt op correcte wijze de droogruimte.
- 9 Werkt veilig met de aanwezige keramische producten.

LEERINHOUDEN

Het materiaal in de werkgebieden

- Klei.
- Gips.
- Glazuren, oxiden en pigmenten.

Klei

- Soorten klei:
 - volgens etikettering: cijfer- en lettercode;
 - volgens toepassing: boetseerlei, mouleerlei, draailei, gietlei;
 - volgens bakkleur;
 - volgens ontstaan: leem / aardewerk / steengoed / porselein.

Oordeelkundig omgaan met gips

- Voorbereiding van het werkvlak.
- Aanmaken van gips.
- Veiligheidsprocedure:
 - strikt gescheiden of afzonderlijke werkruimte;
 - strikt gescheiden afval;
 - aangepaste werkkledij.

Gebruik van de droogruimte

- Strikt gescheiden droogruimte: temperatuur / geen direct zonlicht.
- Opvolging van het droogproces bij de verschillende werkstukken.
- Hanteren van de verschillende werkstukken.

Werken met keramische producten

- Functie en werking van chemische en/of organische grondstoffen.
- Stikt gescheiden werkvlak.
- Aangepaste kledij met handschoenen en zo nodig stofmasker.

DIDACTISCHE WENKEN

Telkens opnieuw blijft het een langzame zoektocht naar een subtiel evenwicht tussen techniek en vakkennis, intuïtie en aanvoelen, denken en vaardigheid, zonder de artistieke ademruimte te beperken.

4.3.4.3 In de voorbereidende ontwerpfase de beeldende middelen op een artistieke wijze hanteren in functie van het keramisch proces.

LEERPLANDOELSTELLINGEN

De jongere

10 onderzoekt en verwerft de mogelijkheden van licht en kleur in functie van de vormgeving.

LEERINHOUDEN

Vormgeving

- Twee- en driedimensionaal.
- Geometrisch.
- Organisch.
- Relatie met het oppervlak.

Licht

- Als vormbepaler.
- Transparantie.
- Densiteit.
- Absorptie.

Kleur

- Kleurcontrast.
- Als expressiemiddel.
- Gevoelswaarde.
- In relatie met oppervlaktebewerking: repetitie van motieven, patronen, ...
- Evenwicht vorm/kleur, schriftuur.

DIDACTISCHE WENKEN

Het functioneel aspect in dit metier neemt zijn aanvang tijdens de ontwerpfase met het leesbaar formuleren van een concept. De natuur blijft hierbij het meest aangewezen studiegebied om vorm, oppervlak en volume te verkennen. De natuur is onuitputtelijk en is nooit lelijk. Het vakgebied waarnemingstekenen fundeert hierbij een leesbare taal, alsook het inzicht in het ruimtelijk voorstellingsvermogen.

De verschillende stadia in het keramisch proces kunnen op diverse tijdstippen worden vastgelegd via visualisatie van momentopnames (tekeningen, schetsen, notities, klei maquettes, ...) en bewaard worden. Want uiteindelijk verdwijnt het traject integraal in het eindresultaat. Toch is ook hier de ontstaansgeschiedenis, de zoektocht naar evenwicht even belangrijk als het vooropgestelde doel.

4.3.4.4 Tijdens het keramisch proces de beeldende materialen en technieken onderzoeken in functie van een artistiek verantwoorde keramische vormgeving.

LEERPLANDOELSTELLINGEN

De jongere

- 11 onderscheidt en respecteert de eigenheid van elk materiaal.
- 12 past de beeldende technieken op een efficiënte manier toe.
- 13 hanteert de juiste vakterminologie.

LEERINHOUDEN

Materiaal

- Kleisoorten.
- Engobe.
- Basisglazuren.
- Pigmenten en oxiden.

Beeldende technieken

- Opbouwtechnieken:
 - handopbouw;
 - massief werken;
 - kleistroken;
 - gemengde boetseertechniek;
 - draaiwerk;
 - mouleertechniek.
- Engobetechniek:
 - samenstelling;
 - schilderen;
 - decoratiemogelijkheden.
- Bakprocédé:
 - elektrisch: ruwbak/glazuurbak;
 - veldoven;
 - rookstoken.

DIDACTISCHE WENKEN

Het toegepast karakter van de ontwerpfase tot het keramisch proces kan verder uitgewerkt worden in een persoonlijke visie omtrent eindresultaat – presentatie. Daarbij wordt de vakkennis (vanuit het vakgebied Beeldende vorming) omtrent andere materialen (glas, plexi, metaal, ...) onontbeerlijk in het vormonderzoek en presentatie met klei.

4.3.4.5 Minimale materiële vereisten voor keramiek

MINIMALE MATERIËLE VEREISTEN

Atelierruimte met

- Boetseergereedschap.
- Boetseerschijven op statief.
- Boetseerschijven: tafelmodel.
- Glazuurgereedschap.
- Glazuurkast met: grondstoffen, oxiden, engoben, hulpstoffen, glazuren.
- Grote afwasbakken (minimum 2) met douchekraan.
- Handschoenen.
- Kleikloppers.
- Kleisnijders.
- Mortier en stamper.
- Stofmaskers.
- Tafels (bij voorkeur hoge) met individuele bergruimte.
- Verstelbare stoelen.

Droogruimte met

- Houten planken.
- Latten.
- Stapelruimte voor de werkstukken.

Ovenruimte met

- Glazuurtangen.
- Professionele elektrische ovens met regelkast (o.a. proefoven) + eventueel een raku oven.
- Stapelmateriaal per oven: platen, verbindingstukken, zuilen, draagribben, glazuurpootjes.
- Vuurvaste handschoenen.

Recuperatieruimte met

- Kleipers.
- Kleisnijders.
- Tonnen.
- Verzamelbakken.

Stapelruimte voor

- Gips.
- Kleisoorten.

4.3.5 *Textielcreatie*

Overleg, thematisch/vakoverschrijdend werk en gezamenlijke initiatieven van de leraren vindt regelmatig plaats. Wanneer de school kiest voor dit contextgebied kunnen doelstellingen uit andere contextgebieden geïntegreerd worden.

4.3.5.1 **Inzicht verwerven in de mogelijkheden en de eigenheid van textielcreaties.**

LEERPLANDOELSTELLINGEN

De jongere

- 1 herkent verschillende textielcreaties.
- 2 exploreert de verschillende toepassingsvelden van een textielcreatie.
- 3 onderzoekt de textielcreatie via het exploreren van beeldende materialen.
- 4 onderzoekt de textielcreatie via het exploreren van beeldende middelen.
- 5 onderzoekt de textielcreatie via het exploreren van beeldende technieken.

LEERINHOUDEN

Soorten textielcreaties

- Herkomst.
- Kenmerken.
- Materialen.
- Technieken.
- Toepassingen.
- Historische situering.

Textiel in functie van

- Mode.
- Theater.
- Binnenhuisinrichting.
- Textiel als kunstuiting, als expressievorm, als object.

Beeldende materialen

- Materialen in functie van een welomschreven opdracht in relatie tot de expressie, de vorm, de sfeerscheping en de inhoud: wol, zijde, katoen, linnen, synthetische vezels, leder, kleurstoffen, bleekmiddelen, ...

Beeldende middelen

- Punt, lijn, vlak, kleur, structuur, textuur, plasticiteit, constructie, destructie, ...

Beeldende technieken

- De techniek ten dienste van de inhoud en de vorm: weven, breien, naaien, ontrafelen, appliceren, borduren, scheuren, schilderen, knopen, perleren, kleuren, bleken, ...

DIDACTISCHE WENKEN

De opdrachten hebben een bevragend karakter. Bij elke opdracht zorgt de leraar ervoor dat:

- de leerling kennismakt met iets nieuw, zowel op het vlak van de inhoud als van de vorm = kennismaken;
- de leerling aangezet wordt tot onderzoeken, studeren, begrijpen en oefenen = studie;
- de leerling nieuwe middelen ontdekt en leert toepassen = toepassen.

De invalshoek is het inhoudelijke: het versierende of uiterlijke beeld wordt gedragen en niet vervlakt tot een "show-element".

Het eindresultaat is de resultante van een proces. Het kan nuttig zijn dat de leerling een werkschrift en/of documentatiemap bijhoudt waarin alle ontwerpen, inspiratiebronnen, teksten, historische verwijzingen, ... bijgehouden worden.

4.3.5.2 Artistieke textielcreaties ontwerpen.

LEERPLANDOELSTELLINGEN

De jongere

- 6 ontwikkelt originele en vernieuwende textielcreaties.
- 7 neemt kennis van en interpreteert een opdracht op originele wijze.
- 8 leert zijn weg te vinden in de te volgen stappen binnen het creatieproces.
- 9 presenteert zijn werk.
- 10 volgt de instructies in verband met veiligheid, gezondheid en milieu op.

LEERINHOUDEN

- Origineel en vernieuwend omgaan met beeldende materialen, beeldende middelen en beeldende technieken in functie van een opdracht;
- Interpreteren van en overleggen over een textielopdracht.
- Van een thema als inspiratiebron naar een textielcreatie:
 - voorbereiding van de creatie;
 - inspiratiefase, documentatie opzoeken;
 - experimenteren met mogelijke materialen en technieken;
 - onderzoeken en uitdiepen van de experimenten;
 - structureren, bewuste keuze maken;
 - realisatie, uitvoering;
 - presentatie;
 - evaluatie.
- Milieu en veiligheid:
 - veiligheidsnormen in het atelier;
 - producten en gereedschappen in het atelier onderscheiden op basis van gebruik, de gevaarlijke producten kennen en de gevaren toelichten;
 - persoonlijke beschermingsmiddelen;
 - afvalverwijdering.
- Presentatie van het zoekproces via een schrift, boek van het eindresultaat.

DIDACTISCHE WENKEN

- Er moet ruimte zijn voor het creatieve experiment zodat de “onverwachte vondst” zich kan aandienen waardoor de vooropgestelde opdracht eventueel een andere wending kan nemen. De leraar moet alert zijn voor de vernieuwende invalshoeken die de leerlingen zelf aanbrengen.
- De afwerking is binnen de opdracht een belangrijk aandachtspunt.
- De functionaliteit van het eindresultaat (decoratief, artistiek, realistisch, draagbaar, bruikbaar, ...) mag niet uit het oog verloren worden.
- Er worden regelmatig individuele en gezamenlijke reflectie- en evaluatiemomenten gehouden.

4.3.5.3 Minimale materiële vereisten voor textielcreatie

MINIMALE MATERIËLE VEREISTEN

- Droogrekken.
- Drukrollen, inktrollen.
- Elektrische kookplaat en kookpot.
- Goede algemene verlichting.
- Grote werktafels.
- Mogelijkheid om werk te presenteren.
- Naaimachines.
- Opbergkasten en ladenkast voor papier.
- Spanramen.
- Spoelbakken met warm en koud stromend water.
- Strijkijzers en strijkplanken.

4.4 Waarnemingstekenen

Tekenen is een primaire en universele vorm van communicatie, het is een dialoog met de ruimte. Door de ruimte op analytische, abstraherende en structurele wijze te bestuderen leert de leerling zich op authentieke wijze uitdrukken. Hij hanteert hiervoor specifieke materialen en technieken, ontdekt via een eigen schriftuur de samenhang tussen inhoud en vormgeving, ontwikkelt zijn visueel, sensitief en tactiel bewustzijn en vermogen, geeft richting en voortgang aan zijn persoonlijk leerproces.

De waarneming is een breed werkterrein. Bij het tekenen naar waarneming kan men vertrekken van de studie van de "uitwendige" wereld, stilstaande studieobjecten en tekenen naar beweging kunnen aan bod komen. Men kan tekenen naar directe observatie en vanuit het geheugen. Men kan ook vertrekken van de "verbeelding". Het tekenen kan een realistisch en/of abstract karakter hebben. Bepaalde aspecten zoals licht, lijn, compositie, werking, constructie, materiaal, techniek, het globale, het detail, ... kunnen bronnen van inspiratie en studie zijn. Men kan bij het tekenen overdrachtelijke kennis en vaardigheden opnemen en/of een eigen schriftuur ontwikkelen. Het tekengebied kan zowel twee- als driedimensionaal zijn.

De tekening naar waarneming kan beschouwd worden als een artistiek product op zich en/of ondersteunend zijn bij de specifieke beeldende werkzaamheden in de context van de studierichting.

Overleg, thematisch/vakoverschrijdend werk en gezamenlijke initiatieven van de leraren vindt regelmatig plaats .

LEERPLANDOELSTELLINGEN

De jongere

- 1 visualiseert het waarnemingsveld met een brede waaier beeldende materialen, middelen en technieken.
- 2 analyseert alle facetten die de verschijningsvorm van een studieobject bepalen.
- 3 heeft inzicht in vorm, werking en constructie van de zichtbare werkelijkheid.
- 4 heeft inzicht in de eigenheid van geometrische en organische vormen.
- 5 hanteert een gelaagde, analyserende en onderzoekende tekentaal.
- 6 ziet (visuele) en tekent (tactiele) op gecoördineerde wijze.
- 7 wendt de verworven kennis, vaardigheden en attitudes aan in de eigen beeldtaal en in het geheel van de vorming.

LEERINHOUDEN

Een gediversifieerd aanbod uit studieobjecten

- Menselijk figuur, portret, ...;
- Fauna en flora;
- Voorwerpen: stilleven, plaasters, ...;
- Omgeving: interieur, straatbeeld, stadsbeeld, landschap, architectuur, ...

Gericht waarnemen en tekenmethodes toepassen

Een gediversifieerde keuze uit

- Analyserend tekenen.
- Blindcontourtekenen.
- Contourtekenen.
- Gemodificeerd contourtekenen.
- Meten en schatten (grootste hoogte/grootste breedte, afstanden, assen, ...).
- Snelschetsen.
- Tekenen van positieve en negatieve ruimte.
- Toontekenen.

Beeldende materialen

Gediversifieerd gebruik van dragers met verschillende textuur en formaat

- Papier, karton, doek, geprepareerd papier, ...

Gediversifieerd gebruik van tekenmaterialen en -instrumenten

- Draad, gaas, ...
- Houtskool.
- Inkten (tekeninkt, schrijfkint, diverse kleuren, bister, ...).
- Krijt (vet, droog).
- Pennen (profielpen, ballonpen, rietpen, balpen, mechanische pen, ...).
- Penselen (puntpenseel, Japans penseel, ...).
- Potloden (grafietstift, conté, kleurpotloden, ...).
- Stiften (viltstift, lay-outmarker, ...).
- Verf (gouache, aquarel, acryl, olieverf, ...).

Gediversifieerd aanbod uit infrastructurele invalshoeken

- Tekenezel, tekentafel, schetsplank, tafel, staand, stoel, kruk, attributen (doeken, panelen, meubilair, verlichtingselementen, ...).

Beeldende middelen

- Compositie, organisatie, ordening;
- Verhouding;
- Vorm- en vormweergave;
- Lijnvoering;
- Plasticiteit;
- Ruimte, ruimtewerking, volume;
- Perspectief;
- Structuur, textuur, materiaalweergave;
- Licht - donker;
- Toon- en grijswaarde;
- Kleur;
- Contrast;
- Beweging;
- Constructie en werking.

Beeldende technieken

- Alle teken-, schilder-, schetstechnieken, ruimtelijke technieken, kalligrafie-, assemblage- en collagetechnieken, die kunnen dienen tot het observeren, bestuderen en weergeven van een studieobject.

DIDACTISCHE WENKEN

- Studies (langere tijdsduur) en schetsen (kortere tijdsduur) worden met verschillende materialen en in verschillende technieken gemaakt. Men heeft zowel aandacht voor diversiteit als voor diepgang. De materialen en technieken hoeven niet steeds door de leraar bepaald te worden.
- De atelieropdrachten en taken worden zowel als integrale opdrachten als in de context van waarnemingstekenen geformuleerd.
- De leerlingen zijn in het bezit van een werkmap die steeds kan geconsulteerd worden en waarin alle tekeningen, schetsen, taken, modellen worden bewaard.

MINIMALE MATERIËLE VEREISTEN

- Atelier uitgerust met in de hoogte verstelbare tekentafels en schildersezels.
- Opbergkasten en ladekast voor papier.
- Mogelijkheid om werk te presenteren.
- Didactisch schetsmateriaal (o.a. voor perspectief en stilleven).
- Goede algemene verlichting en spotlichtbronnen om objecten te belichten.
- Accommodatie voor poseren (omkleedplaats, verwarmingselement).

5 Evaluatie

In zijn taak als didacticus, pedagoog en vakdeskundige heeft de leraar een plannings- en voorbereidingstaak: hij zet, in samenspraak met het lerarenteam en de afdelingsverantwoordelijke, de verschillende doelstellingen en leerinhouden om in een aangepast didactisch proces.

De leraar heeft ook een beoordelingstaak: hij evalueert wat de jongere verworven heeft, in welke mate hij handelt met verstand in de context van dit leerplan.

Daar de begeleiding er hoofdzakelijk uit bestaat de jongere te ondersteunen bij het zelfstandig leren sturen van zijn leerproces dient er bij de evaluatie veel aandacht te gaan naar **permanente evaluatie**.

Zelfevaluatie maakt deel uit van het creatieproces. Bij de zelfevaluatie dient de leerling eigen inzichten en vorderingen te confronteren met het werk van andere leerlingen uit de groep om op deze wijze tot een brede reflectie over eigen inzet, talenten en resultaten te komen. Het **ateliergesprek** is hiervoor het uitgelezen instrument. Tijdens het ateliergesprek worden de opdrachten aangebracht maar worden eveneens de individuele en collectieve vorderingen getoetst aan de mening van medeleerlingen, de groep, de leraar, anderen. De leerling wordt tijdens het ateliergesprek gestimuleerd om een gefundeerde mening over het eigen werk en dat van anderen te formuleren.

Via de **globale eindbeoordeling** beoordeelt men of de doelstellingen van de studierichting bereikt zijn. Men moet met een bepaalde zekerheid uitspraak kunnen doen over het feit of de jongere klaar is de volgende stap te zetten. Aangezien het profiel van deze studierichting erop gericht is dat de leerling doorstroomt naar een bacheloropleiding in het studiegebied Audiovisuele en beeldende kunsten van het Hoger onderwijs kan de eindbeoordeling ook oriënterende adviezen bevatten naar verdere studies.

De geïntegreerde proef maakt deel uit van de evaluatie.

6 Leerplanwerking

Leerplannen van het VVKSO zijn het werk van leerplancommissies, waarin begeleiders, leraren en eventueel externe deskundigen samenwerken.

Op het voorliggende leerplan kan u als leraar reageren en uw opmerkingen, zowel positief als negatief, aan de leerplancommissie meedelen via e-mail (leerplannen@vsko.vsko.be) of per brief (Dienst Leerplannen VVKSO, Guimardstraat 1 te 1040 Brussel).

Vergeet niet te vermelden over welk leerplan u schrijft: vak, studierichting, graad, Licapnummer.

Langs diezelfde weg kan u zich ook aanmelden om lid te worden van een leerplancommissie.

Dit leerplan kwam tot stand met de medewerking van:

- Anita Laureys, Kunstschool, Genk;
- Elke Bleyaert, Sint-Lucas Kunstsecundair, Antwerpen;
- Ingrid Van Tilburg, Kunsthumaniora Sint-Lucas, Gent;
- Linde Butzen, Sint-Lucas Kunstsecundair, Antwerpen;
- Michel Van Wambeke, Sint-Lucas Kunsthumaniora, Schaarbeek;
- Tine Muyldermans, Technisch Berkenboom-Instituut, Sint-Niklaas;
- Sandra Willems, Technisch Instituut Heilige Familie, Brugge;

7 Bibliografie

7.1 Naslagwerken

7.1.1 Algemeen

- **ADRIAENS, F., BAUDOUIN, P., e.a.**, Kunst van Altamira tot heden. Antwerpen, De Nederlandse boekhandel, 1981.
- **BAGNAL, B.**, Tekenen en schilderen. De Bilt, Canteecleer.
- **BAR, N.**, Nieuw handboek voor de kunstgeschiedenis. Kunst na 1945. De Bilt, Canteecleer, 1982.
- **BAR, N.**, Nieuw handboek voor de kunstgeschiedenis. Kunst van 1900 tot 1945. De Bilt, Canteecleer, 1984.
- **BARCSAY, J.**, Anatomie voor de kunstenaar. De Bilt, Canteecleer, 1978.
- **BELJON, J. J.**, Open ogen (Grondbeginselen van vormgeving). Amsterdam, Arbeiderspers, 1987.
- **BELJON, J. J.**, Zo doe je dat (Grondbeginselen van vormgeving). Amsterdam, Arbeiderspers, 1976.
- **BERGER, J. A., e.a.**, Anders zien. Nijmegen, Socialistische Uitgeverij, 1974.
- **BOCOLA, S.**, Het kunstboek, Kunst van de XXe eeuw.
- **BOCOLA, S.**, Timelines – Moderne Kunst 1870 - 2000.
- **BORCHERT, H.**, Tekenen van mensen in beweging. Rijswijk, Elmar Creatief, 1985.
- **CARRON, W., ISSELE, J. P.**, Muzikale vormen. Antwerpen, De Sikkel, 1978.
- **CUMMING, R.**, Kijken en zien. Amsterdam, Meulenhof, 1982.
- **DE LANGLAIS, X.**, Technisch handboek voor de kunstschilder. Amerongen, Gaade.
- **DE VISSER, A.**, Hardop kijken. Nijmegen, Sun, 1986.
- **DE VISSER, A.**, Kunst met voetnoten Inhoud en betekenis in de beeldende kunst. Nijmegen, Sun, 1989.
- **DODSON, B.**, Basiscursus tekenen. Bigot & Van Rossum, Baarn, 1989.
- **EDWARDS, B.**, Leer creatief te zijn. Bigot & Van Rossum, Baarn, 1983.
- **EDWARDS, B.**, Leer tekenen. Bigot & Van Rossum, Baarn, 1983.
- **EGMOND, J., DE POEL, K.**, Kunstbeschuwing. Groningen, Wolters-Noordhof, 1985.
- **EISLER, C.**, Hoogtepunten van de tekenkunst. Elsevier.
- **FLEUR, S., e.a.**, Tekenen en styling. De Bilt, Canteecleer, 1985.
- **GERRITSE, A.**, Beginselen van de beeldende vorming. De Bilt, Canteecleer.
- **GRUNDY, J. H.**, Human structure and shape. Noble Books.
- Het kunstboek. Waanders uitgeverij, Zwolle, 1997.
- **HUGHES, R.**, De schok van het nieuwe. Kunst in het tijdperk van verandering. Utrecht, Veen-Leuven, Davidsfonds, 1981.
- **ITTEN, J.**, Beeldende vormleer. De Bilt, Canteecleer, 1982.
- **ITTEN, J.**, Kleurenleer. De Bilt, Canteecleer, 1970.
- **ITTEN, J.**, Kunst en kleur. Ravensburg, Canteecleer, 1961.
- **JAEGER, S.**, Stijlengids. De Bilt, Canteecleer, 1985.
- **KAUPELIS, S.**, Experimenteel tekenen. De Bilt, Canteecleer, 1982.
- **KEPES, G., e.a.**, Module, symmetry and proportion. London, Studio Vista, 1966.
- Kunst van de XXe eeuw. uitgeverij Toth, 1999.
- **LANING, E.**, The act of drawing. Edward & Charles.
- **LEVI, R.**, The artist and the nude. Gorgi Books.
- **LUTZELER, H.**, Verklarend kunstwoordenboek. Amerongen, Gaade, 1982.
- **MICHELIS, U.**, Sesam atlas van de muziek, twee delen. Baarn, Bosch en Keuning, 1989.
- **MULLER, W., VOGEL, G.**, Sesam atlas van de bouwkunst, twee delen. Baarn, Bosch en Keuning, 1976-1983.
- **MUYBRIDGE, E.**, The human figure in motion. Dover Publications.
- **NORWICH, J. J.**, Geschiedenis van de bouwkunst. Alphen aan de Rijn, 1986.
- **OOSTRA, B.**, Beeldende vorming in theorie en praktijk. Bloemendaal, Nelissen, 1980.
- **OTT + STEIN**, When – who - how. Könemann Verlagsgesellschaft mbH, 1998.
- **PARKER, S.**, Het skelet. Maarssebroek, Goed Bekeken.
- **PAULIN, J., e.a.**, Beeldende kunst, begrippen en lexicon. Brugge, Orion, 1970.
- **REID, C.**, Model in aquarel. De Bilt, Canteecleer, 1986.

- REID, C., Portait in aquarel. De Bilt, Canteleer, 1986.
- RIMMER, W., Art anatomy. Dover Publications.
- RUBBEN, W., Primitivism in 20th century Art, vol. I, II, New York, The Museum of Modern Art.
- SCHEPPARD, J., Human figure in art. Library of congress.
- TRUMPER, H., Handbuch der Kunst und Werkerziehung, 13 delen. Berlin, Rembrandt Verlag, 1975.
- VAN DEN AKKER, L. J., Kunsthistorisch overzicht, 2 delen. Groningen, Wolters-Noordhoff, 1984-1985.
- VAN DEN AKKER, L. J., Kunsthistorisch overzicht, 2 delen. Groningen, Wolters-Noordhoff, 1984-1985.
- VAN POLING, G., Kandinsky-lessen aan het Bauhaus. De Bilt, Canteleer.
- VAN RINGELSTEIN, Beeld en werkelijkheid. Meulenhof Educatief.
- VERNON, De psychologie van het zien. Utrecht, Aula Compendia.
- VERSTOCKT, M., De genesis van de vorm. Standaard.
- WILCOX, M., Blauw met geel is geen groen. Canteleer, 1989.

7.1.2 Fotografie

- BOERTJENS, K., De wereld van de digitale fotografie. Karakter Interactive, Uithoorn.
- CHARPENTIER, P., Fototechniek. Spectrum.
- CHEUNG, W., Zwart-witfotografie. Canteleer, Baarn.
- CHILD, J., GALER, M., Fotografische verlichting. Foto Art, Brugge.
- CHILD, J., Studiofotografie. Foto Art, Brugge.
- DE KAM, E., Digitale fototechniek. Foto art, Haarlem.
- DEKKER, V., Het fotoboek (500 fotografen). Thot, Bussem.
- GALER, M., Locatie fotografie. Foto Art, Brugge.
- HAVEMAN, M., Over fotografen.
- HEDGECOE, J., Elseviers Grote Boek van de Kleurenfotografie. Amsterdam, Elsevier Focus.
- HENDRIKS, T., Beeldspraak, fotografie als visuele communicatie. Focus publishing BV 1995, Amsterdam.
- JOEL, S., Photographing Still Life. New York, Watson-Guption Publications, 1990.
- LANGFORD, L., Spectrum handboek voor de doka. Utrecht-Antwerpen, Het Spectrum, 1983.
- LANGFORD, M., KINDERSLEY, D., Creatief fotograferen (praktische pocketencyclopedie). Lannoo, Tielt.
- LASSAM, R., Portrait and the camera, curator, the fox. Sablotmuseum, Lacock, 1989.
- L'ORTYE, R., Lichtsporen.
- MECHANICUS, F., Een cursus fotografie. Amsterdam, Guerido, 1989.
- SONTAG, S., Over fotografie. Bruna & Zoon, Utrecht.
- SWINNEN, J., M., De paradox van de fotografie. Hadewijch – Canteleer.

7.1.3 Grafiek en Grafische vormgeving

- AYRES, J., Monotype, Mediums and Methods for Painterly Printmaking. Watson-Guption, New York, 1991.
- BEAUMONT, M., Tekst in beeld. Toepassingen met vorm en kleur. De Bilt, Canteleer, 1989.
- BEAUMONT, M., Type and colour. Oxford, Phaidon, 1987.
- BENSON, W., Basic printmaking techniques. A guide for teachers. Davis Publications, Worcester, Mass 1995.
- BRUNNER, F., Manuel de la gravure. Teufe AR, Zwitserland, Arthur Niggli Ltd.
- BUCHMAN, J., The Graphic Artist's Handbook. London, Macdonalds & Co (Publishers), LTD.
- BUDEMEIJER, M., VAN DER ENG, H., SEEK, S., Grafische technieken. Tirion Recrea.
- DABBNER, D., Design en Lay-out: grondbeginselen van de grafische vormgeving. Libero, 2003.
- DALLEY, T., Gaade's illustrators en ontwerpers handboek. Amerongen, Gaade, 1980.
- DAWSON, J., e.a., Gaade's handboek voor grafische technieken. Beenendal, GOC, 1982.
- DELEU, A. J. J., De Grafische kunsten door de eeuwen heen. N.V. Standaard Boekhandel.
- DE MONEY, J., Gaade's Gids voor de Werktekenaar. Amerongen, Gaade, 1983.
- EICHENBERG, E., The art of print. London, Thames and Hudson.
- EICHENBERG, F., Lithography and Silkscreen. New York, Abraham Publishers, 1978.
- FÖLDES, K., Vom Felsbild zum Alphabet. Belsler Verlag, 1987.
- GARLAND, K., Grafisch woordenboek: termen en technieken. Amerongen, Gaade, 1985.
- GORDON, B., M., The complete guide to digital graphic design. Thames & Hudson, 2002.
- GORDON, M., EUGENE, D., Decorative Type. Ohio, North Light Books, 1990.

- HARVEY, M., Ontwerpen met letters. Veenendaal, Gaade, 1987.
- HELLER, S., CHWAST, S., Graphic Styles, from Victorian to Post-modern. Thames and Hudson, 1988.
- HOLLES, R., Graphic Design. Thames & Hudson, World of art, 1994.
- JEAN, G., Langage de signes, l'écrit et son double. Gallimard, 1987.
- JEAN, G., L'écriture, mémoire des hommes. Gallimard, 1987.
- JOHN, L., Graphic Design Workshop. Opnamemodellen en werktekeningen maken. Amerongen, Gaade, 1990.
- KERVER, J., Illustrator, Photoshop en Indesign gecombineerd. Pearsom Education.
- LAING, J., Grafisch ontwerpen voor iedereen. Houten, Gaade, 1988.
- LARRING, J., Grafisch ontwerpen. Houten, Gaade, 1985.
- MARCH, M., Creative Typography. Ohio, North Light Books, 1988.
- MARCH, M., De toepassing van de typografie in een ontwerp. Houten, Gaade, 1990.
- MCQUISTON, L., Graphic design bronnenboek. Veenendaal, Gaade, 1988.
- MEGGS, P. B., A history of graphic design. London, A Lane, 1983.
- MONNOYE, G. Reproductiefotografie. Gent, G. Monnoye, HIGRO, 1983.
- MULHERIN, Graphic Design Workshop. Presentatietechnieken voor de grafisch ontwerper, Houten, Gaade, 1989.
- NEUENSCHWANDER, B., Letterwork – Creative letterforms in Graphic Design. Phaidon, 1983.
- OPIE, R., Packaging Source Book. Macdonald & co Publishers, 1989.
- POWELL, D, e.a., Markeertechnieken. Veenendaal, Gaade, 1987.
- QUISTON, M., Graphic Design, source book. London, 1987.
- SMIT, R., De Technische Camera. Amsterdam/Brussel, Elsevier, 1983.
- STIJNMAN, A., D., Ets vademecum. Cantecler.
- SWANN, A., Basic design and layout. Axford, Phaidon, 1987.
- SWANN, A., Layout Source Book. Oxford, Phaidon, 1990.
- TALLMAN, S., The Contemporary Print. Thames and Hudson, 1996.
- Technische uitgaven AGFA, Handboek Rapid processing Systems.
- Technische uitgaven AGFA, Gids voor hedendaagse technologie in de drukvoorbereiding.
- Uitgaven ADOBE.
- VAN DUPPEN, J., De zeefdruktechniek.Oorsprong, ontwikkeling en methode. De Bilt, Cantecler.
- VAN KRUIJNINGEN, Techniek van de grafische kunst. De Bilt, Cantecler.
- VERBRUGGEN, J. A., Etsen. Handboek voor de praktijk. Ploegsma.
- WEBB, R., READ, M., Alternative Photographic Processes. A working Guide for Image Makers. Silver Pixel Press, Rochester NY, 2000.
- WILLBERG, P., Contemporary art in print. Booth-Clibborn Editions, 2001.

7.1.4 Keramiek

- CHAVARRIA, J., Mallen maken.
- CONNELL, J., Decoreren en glazuren van keramiek.
- DE WAAL, E., Modern keramiek.
- DORMER, P., La nouvelle Céramique.
- ELSEBETH, S., WOODY, S., Handbuilding Ceramic Forms.
- FONTIER, J., Keramiek in Vlaanderen.
- LANE, P., Studio Ceramics.
- VERSLUYS, L., TUICK, L., Het atelier.
- VERSLUYS, L., Het kleiboek.
- WALGRAVE, J., Hedendaagse keramiek in Vlaanderen.
- Catalogi van (groeps)tentoonstellingen: Piet Stockmans, Tjok Dessauvage, José Vermeersch, Picasso, Mi-RO, ...

7.1.5 Textielcreatie

- BARNES, C., Technieken voor de modeillustrator. Van Dishoek, 1988.
- FENTISE, Textiele werkvormen in de praktijk. Deel 1. De Bilt, Cantecler, 1979.
- FENTISE, Textiele werkvormen in de praktijk. Deel 2. De Bilt, Cantecler, 1986.

- **VAN GIJZEL, G.**, De illusie van de modetekening. De Bilt, Cantecleer, 1987.

7.2 Tijdschriften

7.2.1 Fotografie

- Fotografiecircuit Vlaanderen 2004 - 2007, Die Keure, Brugge (verantwoordelijke uitgever: Jan Van Broeckhoven p/a Elcker-ik centrum, Breughelstraat 33, 2018 A'pen).
- 'Foto', onafhankelijk maandblad voor beeld en techniek, postbus 3, 3830 AA Leusden.
- FotoMuseum Magazine.

7.2.2 Grafiek en Grafische vormgeving

- Baseline. (GB)
- Communication Arts. (USA)
- CMYK. (GB)
- FontShop. (B)
- Graphis.
- How Magazine. (USA)
- Kwintessens. (tijdschrift van het VIZO) (B)
- Novum.
- PRINT. (USA)
- Wallpaper.

7.2.3 Keramiek

- 'Ceramic Review', the international magazine of Ceramic Art and Craft.
- "Ceramica", keramiegids voor België.
- 'Klei', keramisch magazine.
- Kwintessens. (tijdschrift van het VIZO) (B)

7.2.4 Textiecreatie

- Dada.
- Kwintessens. (tijdschrift van het VIZO) (B)
- Textiel Plus.
- (Textile) Report.

7.3 Musea - documentatiecentra

- Artelier: gids voor kunstambachten in België. Atelier vzw. Designvlaanderen. / viso.
- Centre de la Gravure et de l' image imprimée, La Louvière.
- Fotomuseum, Antwerpen.
- MIAT, Gent.
- Mode information, Gent (documentatiecentrum).
- Modemuseum, Antwerpen.
- Musée de la Photographie, Charleroi.
- Textielmuseum, Tilburg.
- VIZO – KMO en Design bibliotheek, Brussel.